

ISSN (Print) 2616-7174
ISSN (Online) 2663-2500

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

ЖУРНАЛИСТИКА сериясы

JOURNALISM Series

Серия **ЖУРНАЛИСТИКА**

№4 (125) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Қайрат Сак**

филология ғылымдарының кандидаты, профессор (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Айтмұханбет Есдәулетов** *ф.ғ.канд., доцент (Қазақстан)*
Бас редактордың орынбасары **Гүлнар Кендірбай** *PhD (АҚШ)*

Редакция алқасы

Алдабергенов Қырықбай	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Асанов Қойлыбай	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбдіманов Өмірхан	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбішева Вера	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Бейсенқұлов Аязби	Ф. ғ. к., доцент (Қазақстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (АҚШ)
Дзялошинский Иосиф	Ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Жақып Бауыржан	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Жусупова Алматы	ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Ирназаров Кудрат	Т. ғ. д., проф. (Өзбекстан)
Корконосенко Сергей	Саяси ғ. д., проф. (Ресей)
Қара Әбдіуақап	Т. ғ. д., проф. (Түркия)
Қозыбаев Сағымбай	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Лебедева Татьяна	Ф. ғ. д., проф. (Франция)
Нұртазина Роза	Саяси ғ. д., проф. (Қазақстан)
Омашев Намазалы	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Ризун Владимир	Ф. ғ. д. проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Қазақстан)
Сердәлі Бекжігіт	Ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Тахан Серік	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Тоқтағазин Мұратбек	Ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Халилов Әбдіғани	PhD, проф. (Қырғызстан)
Ченгел Хулия Касапоғлы	PhD, проф. (Түркия)
Шайхитдинова Светлана	Филос.ғ.д., проф. (Ресей)
Шалахметов Ғаділбек	Халықаралық Еуразиялық телевидение және радио академиясының академигі (Қазақстан)
Шестеркина Людмила	Ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Шульцман Петр	Өнертану ғ. к., доцент (Қазақстан)

Жауапты редактор, компьютерде беттеген: Илияс Құрманғалиев
Жауапты хатшы: Гүлжазира Ертасова

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ.Сәтпаев к-сі, 2, 408 б.
Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. ЖУРНАЛИСТИКА сериясы
Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК.
ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27. 03. 2018 ж. №16995-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.
Мерзімділігі: жылына 4 рет.
Тиражы: 25 дана.

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)
© **Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті**

Editor-in-Chief **Kairat Sak**
Candidate of Philology, Professor (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Aitmukhanbet Yesdauletov** *Candidate of Philology, Associate Professor (Kazakhstan)*
Deputy Editor-in-Chief **Gulnar Kendirbai** *PhD, Professor (USA)*

Editorial board

Aldabergenov Kyrykbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Asanov Koilybay	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abdimanov Omirkhan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abisheva Vera	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Beisenkulov Ayazbi	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Brown Michael	PhD, Prof. (USA)
Dzylaloshinski Iosif	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Jakyp Baurjan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhussupova Almatay	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Irnazarov Kudrat	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Uzbekistan)
Korkonosenko Sergei	Doctor of Political Sciences, Prof. (Russia)
Kara Abdulvahap	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Turkey)
Kozybayev Sagymbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Lebedeva Tatiana	Doctor of Philology, Prof. (France)
Nurtazina Roza	Doctor of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Omashev Namazaly	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Rizun Volodymyr	Doctor of Philology, Prof. (Ukraine)
Syed Agil bin Shekh	PhD, Prof. (Malaysia)
Saubayev Madiyar	PhD, Prof. (Kazakhstan)
Bekzhigit Serdaly	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Takhan Serik	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Toktagazin Muratbek	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Khalilov Abdygani	PhD, Prof. (Kyrgyzstan)
Çengel Hülya Kasapoglu	PhD, Prof. (Turkey)
Shaikhitdinova Svetlana	Doctor of Philosophy, Prof. (Russia)
Shalakhmetov Ghadilbek	Academician of the International Eurasian Academy of Television and Radio (Kazakhstan)
Shesterkina Ludmila	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Shultsman Petr	Candidate of Art, Assoc. Prof. (Russia)

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev
Executive Secretary: Guljazira Yertasova

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. JOURNALISM Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity off economic conduct «L.N. Gumilyov Eurasian National University», Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan.

Registration certificate No 16995-Ж from 27.03. 2018.

Periodicity: 4 times a year Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1, Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© **L.N. Gumilyov Eurasian National University**

Главный редактор **Кайрат Сак**
кандидат филологических наук, профессор (Казахстан)

Зам. главного редактора **Айтмуханбет Есдаuletов** к.ф.н., доцент (Казахстан)
Зам. главного редактора **Гульнар Кендирбай** PhD (США)

Редакционная коллегия

Алдабергенов Кырыкбай	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Асанов Койлыбай	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абдиманов Омирхан	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абишева Вера	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Бейсенкулов Аязби	К. ф. н., доцент (Казахстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (США)
Дзялошинский Иосиф	Д. ф. н., проф. (Россия)
Жакып Бауыржан	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Жусупова Алматай	К. ф. н., доцент (Казахстан)
Ирназаров Кудрат	Д. ист. н., проф. (Узбекистан)
Корконосенко Сергей	Д. полит. н., проф. (Россия)
Кара Абдиуакап	Д. ист. н., проф. (Турция)
Козыбаев Сагимбай	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Лебедева Татьяна	Д. ф. н., проф. (Франция)
Нуртазина Роза	Д. полит. н., проф. (Казахстан)
Омашев Намазалы	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Ризун Владимир	Д. ф. н., проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Казахстан)
Сердали Бекжигит	К. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Тахан Серик	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Токтагазин Муратбек	К. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Халилов Абдигани	PhD, проф. (Киргизстан)
Ченгел Хулия Касапоглу	PhD, проф. (Турция)
Шайхитдинова Светлана	Д. филос. н., проф. (Россия)
Шалахметов Гадильбек	Академик Международной Евразийской академии телевидения и радио (Казахстан)
Шестеркина Людмила	Д. ф. н., проф. (Россия)
Шульцман Петр	К. н. искусств., доцент (Казахстан)

Ответственный редактор, компьютерная верстка: Ильяс Курмангалиев
Ответственный секретарь: Гульжазира Ертасова

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К.Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ЖУРНАЛИСТИКА
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК.
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16995-Ж от 27. 03. 2018 г.
Периодичность: 4 раза в год.

Тираж: 25 экземпляров.

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172) 709-500 (вн.31413)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Мазмұны

БАСПА ІСІ ЖӘНЕ ИНТЕРНЕТ БАҚ

<i>Алдабергенов Қ.М.</i> Қазақ тілінде 1917-1933 жылдар аралығында жарық көрген кітаптар	8
--	---

БАҚ ЖӘНЕ ҚОҒАМ

<i>Абишева В.Т., Мадетхан Р.С.</i> Публицистикалық дискурстың коммуниктивтік және танымдық аспектілері туралы	19
<i>Баткеева Б.Т.</i> «Ана тілі» газеті бетіндегі қазақ өнерінің мәселелері	25
<i>Жұматаев Е.</i> БАҚ-тағы саяси-әлеуметтік қақтығыстың жариялануы	31
<i>Кусайнова М.М., Ишанова А.И.</i> Жарнама және PR-бренд мәтіндердегі сторителлинг тәсілдері	37
<i>Сейтжанова Ж.Д.</i> Қоғамдық-құқықтық сауаттылықтың БАҚ-тағы ерекшелігі	44
<i>Тәжібаев Ғ.Қ., Білдебекова Ә.Т.</i> Телеберілімдерге жас шамасына қарай қойылатын критерийлер	51

ҚОҒАММЕН БАЙЛАНЫС

<i>Молдабаев Х.С.</i> Мемлекеттік органдардың баспасөз қызметіндегі ұйымдастыру мәселелері	61
<i>Омашев Н.О.</i> Ұлт-азаттық көтеріліске жаңа көзқарас	68
<i>Шауенова Г.Ә., Бутеев Б.</i> Білім мен Ғылым саласындағы ынтымақтастық (Қазақстан мен Түркия тәжірибесінен)	76

ЖАҢА МЕДИА

<i>Булатова М.Б.</i> Қазақстан журналистикасындағы әлеуметтік медианың рөлі: жаңа сын-тегеуріндер	87
---	----

Contents

PUBLISHING AND INTERNET MEDIA

<i>Aldabergenov K.M.</i> Books were published in the Kazakh language between 1917-1933	8
--	---

MASS MEDIA AND SOCIETY

<i>Abisheva V.T., Madetkan R.S.</i> To The Question of Communicative and Cognitive Aspects of Publicistic Discourse	19
<i>B.T. Batkeeva</i> The problems of Kazakh art on pages of “Ana tili” newspaper Annotation	25
<i>Zhumatayev Ye.</i> The Language of the Media in the Publication of Political and Social Conflict	31
<i>Kusainov M.M., Ishanova A.I.</i> Storytelling techniques in advertising and PR-branded texts	37
<i>Seytzhanova Zh.D.</i> Media Features of Public law Literacy	44
<i>Tazhibayev G.K., Bildabekova A.T.</i> Criteria Teleplay on age Categories	51

PUBLIC RELATIONS

<i>Moldabayev Kh.S.</i> Press service in a government agency and its main areas	61
<i>Omashev N.O.</i> A new approach at the national liberation rebellion	68
<i>Shauenova G.A. , Buteev B.</i> Cooperation in the field of education and science (From the experience of Kazakhstan and Turkey)	76

NEW MEDIA

<i>M.B. Bulatova</i> The Role of Social Media in Kazakhstani Journalism: New Traditions and Challenges	87
--	----

Содержание

ИЗДАТЕЛЬСКОЕ ДЕЛО И ИНТЕРНЕТ СМИ

<i>Алдабергенов К.М.</i> Книги изданные на казахском языке в период 1917-1933 годах	8
---	---

СМИ И ОБЩЕСТВА

<i>Абишева В.Т., Мадетхан Р.С.</i> К вопросу о коммуникативных и когнитивных аспектах публицистического дискурса	19
<i>Баткеева Б.Т.</i> Проблемы казахского искусства на страницах газеты «Ана тілі»	25
<i>Жуматаев Е.</i> Освещение общественно-политических конфликтов в СМИ	31
<i>Кусаинова М.М., Ишанова А.И.</i> Приемы сторителлинга в рекламных и PR-брендовых текстах	37
<i>Сейтжанова Ж.Д.</i> Медиа-особенности публично-правовой грамотности	44
<i>Тажимаев Г.Т., Билдабекова А.Т.</i> Критерии телепередач по возрастным категориям	51

СВЯЗЬ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ

<i>Молдабаев Х.С.</i> Пресс-служба в государственном органе и её основные направления	61
<i>Омашев Н.О.</i> Новый взгляд на события вековой давности	68
<i>Г.А. Шауенова, Б. Бутеев</i> Сотрудничество в области образования и науки (Из опыта Казахстана и Турции)	76

НОВЫЕ МЕДИА

<i>Булатова М.Б.</i> Роль социальных медиа в журналистике Казахстана: новые традиции и вызовы	87
---	----

FTAMP 19.01.29

Ғ.Қ. Тәжібаев¹, Ә.Т. Білдебекова²

¹Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²Қожа Ахмет Ясауи ат. Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан

(E-mail: ¹galimcan@mail.ru, ²aliya_b@list.ru)

Телеберілімдерге жас шамасына қарай қойылатын критерийлер

Аңдатпа. Бұл ғылыми жұмыста теледидарда қолданылып жүрген фильм индекстері Америка және Қазақстан жүйелерінде қарастырылған. Фильм индекстерін қолданысқа енгізген заңдық нормалар қарастырылып, жас шектеу жүйесінің қаншалықты тиімді қолданылғандығы зерттеледі. Фильм индекстерін алғашқы болып қолданған Америка жүйесімен салыстырыла отырып отандық жүйенің тиімділігі зерттеледі.

Теледидардың адамға берер пайдасы мен зияны сарапшылар тарапынан талқыланып, әлі күнге дейін бір пікірге келе алмауда. Қазақстан Республикасы тәуелсіздікке қол жеткізгеннен кейін «еркіндік осы екен деп» барлық салаларда болған сияқты бұқаралық ақпарат құралдарында да сүзгісіз қоғамға жол тартқан қаншама теле-туынды жарық көрді.

Түйін сөздер: теледидар, фильм индекстері, жас шектеу

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2018-125-4-51-60>

Телеөнімдердің жас шектеу критерийлерін алғашқы болып қолданған Америка Құрама Штаттары. Кейінірек, Канада Мексика, Австралия, Жаңа Зеландия, Англия, Ирландия, Польша, Нидерландия, Оңтүстік Африка, Түркия және Ресей мемлекеттерінде осыған ұқсас индекс критерийлерін пайдалана бастады. Бұл ғылыми жұмыста, фильм индекстерін алғашқы қолданысқа енгізген АҚШ-тың жас шектеу критерийлері қарастырып, Қазақстанда қолданыстағы жүйемен салыстырылады.

Теледидар мен кинотеатрда көрсетіліп келген фильмдердің көрерменге әртүрлі жағымсыз әсерлерінің пайда болу, әсіресе атыс-шабыс пен зорлық-зомбылық кадрларының көрермендерді зорлық-зомбылыққа итермелейтіндігі туралы ғылыми зерттеулер мен шынайы болған оқиғалар өте көп. Осы зерттеулер мен ата-аналардың шағымдарына қарамастан телевизия индустриясы зорлық-зомбылықты бейнелейтін фильмдерді көгілдір экраннан ұсынуды жалғастырып келді. Зорлық-зомбылықтың қолданыс тәсілі жаһандық ортақ тіл екендігі, көрерменге түсінікті, өзіне назар аударта отырып іс жүзіне асыруға итермелейтіндігі ғылыми зерттеулермен дәлелденген. Осы мәселеге қатысты ата-аналар мен әлеуметтік ұйымдар тарапынан түскен шағымдарды қанағаттардыру мақсатында Америкадағы Федерал Байланыс Кеңесі (Federal Communications Commission (FCC) телевизия индустриясына қоғамдық даудың түйінін шешетін бір жүйе ойлап табуын ескертіп, болмаған жағдайда өз күзіреттерін пайдаланатындығын ескертеді.[1]

Қоғамдық пікір тартысқа түскен бұл жағдай қарсысында, табыс табу мақсатында қызмет атқаратын телевизия индустриясы қалыптасқан жүйені өзгертусіз қалдыра отырып, бағдарламалардың мазмұнынан хабардар беретін жүйе ойлап тауып, барлық жауапкершілікті көрермендер мен ата-аналарға ысыра салды. Бұл жаңа жүйеге сыныптастыру немесе рейтинг жүйесі (the rating system) атауы берілген. [1].

Фильм индексін алғашқы болып 1996 жылы қолданысқа енгізген Америка, көрермендердің жас шектеуі мен фильмдердің мазмұны жағынан да жіктеп, әр қайсысына жеке фильм индекстері берілген. Фильм индекстері теледидар экранынан көрерменге бағытталған жаңалықтар мен спорттық бағдарламалардың тыс барлық фильмдер мен бағдарламаларды қамтиды. (Қазақстанда тек қана фильмдер мен теле-сериалдарды ғана қамтыған.)

Америка конституциясында «First Amendment» (Конституциясының бірінші өзгертілімі) [2] сүйене отырып баспасөз және сөз бостандығын шектейтін құқықтық нормалар қабылданбайтындығы ашық әрі нақты көрсетілген. Медиа холдингтердің телеөнімдерді өндіруде көрерменнің таңдау құқығына сүйене отырып, қоғамның барлық топтарына арнап әр түрлі телеөнімдер өндірілуі заңдылық. Заңдық нормаларды орындай отырып жауапкершіліктен тайдырудың негізгі жолы ретінде фильм индекстерін ойлап шығарды. Барлық бағдарламалар басталар алдында телеөнімдердің мазмұны мен жас шектеулері туралы ескертпе беріле отырып, жауапкершілікті көрерменнің өзіне жүктеген. Жасөспірімдер жақсы мен жаманды ажырата алмайтындықтан ата-аналарына ескерту арқылы балаларды қорғау керектігін айтады. Көгілдір экранды басқарушылар, қоғамның таңдау және көру еркіндігін шектеуге болмайтындығын айта келе, барлық бақылауды ата-аналар мен ерекестерге жауапкершілік жүктей келе заңдық тұрғыдан ережелер мен талаптарды орындайды.

1996 жылдың соңында АҚШ Федерал байланыс Кеңесі (Federal Communications Commission (FCC) барлық теледидар өндірушілерге V-Chip (Violence Chip: Зорлық-зомбылық чипі) орнату міндетін жүктеді. Зауыттан шыққан теледидармен оның қорабында да V-Chip орнатылғандығы туралы мәлімет айқын көрініп тұру керек. Бұл құрылғының мақсаты жас шектеуіне және бағдарламалардың мазмұнына қарай бұғаттауға мүмкіндік береді. Жасөспірімдерге теріс әсер ететін бағдарламалар мен фильмдерді теледидардың баптауларынан бұғаттау арқылы шектей аласыз және бұл бұғаттау баптауына құпия сөз қою арқылы балалардың қолжетімділігінен сақтайды. V-Chip құрылғысы жоқ теледидарларға қосымша құрылғы орнату мүмкіндіктері де қарастырылған. [3]

Құрама штаттарда жаңа сыныптастыру немесе рейтинг жүйесінде (the rating system) жас шектеуі бар бағдарламалар саны 6-ға, ал телеөнімдердің мазмұны жағынан 4-ке бөлінген. «TV-Y» - Барлық балалар, «TV-Y7» - 7 жастан жоғары балалар, «TV-G» - Әртүрлі көрерменге арналған, «TV-PG» - Ата-аналарымен бірге көруге ұсынылған, «TV-14» - Ата-аналар өте мұқият болуға шақырады, «TV-MA» - Тек қана ересектерге бағытталған индекстермен бекітілген. Еркіндік пен таңдау құқығының дамыған мемлекет ретінде Америка телеөнімдердің жас шектеуін 16 жасқа дейін белгілеген [4].

Фильмдер мен бағдарламалардың мазмұны жағынан 4 индекс белгіленген. (V) - Зорлық – зомбылық, (S)- Жыныстық қатынас, (L)- Дәрекі жаргон, балағат сөздер, (D)- Әдепсіз – ұятсыз диалогтар.

Бағдарламаларда жаргон, балағат сөздер және нормативтен тыс лексика қолданылуы да өзекті мәселелердің бірі. Америка тарихында жаргон мен балағат сөздерді әуе толқынында жиі қолданған радионың лицензиясынан айрылып жұмысын тоқтатқан болса, қазіргі кезде мұндай қатаң шара қолданылмайды. [5]

Балаларға арналған бағдарламалар таңертеңгі сағат 07:00 мен 10:00 арасында ең аз 30 минуттық болу керектігі ережеде бекітілген. Федерал Байланыс Кеңесі эротикалық сипаттағы фильмдерді кешкі сағат 10:00 мен 06:00 арасында көрсете алады. Белгіленген ережеге бағынбай порнографиялық және арнаулы сексуалдық-эротикалық сипаттағы көріністері бар фильмдер берілсе, осыған байланысты көрермен тарапынан Федерал Байланыс Кеңесіне шағымданған жағдайда мұны дәлел ретінде қолданып мекемеге шара қолданылады. [5]

Фильм индекстері әр бағдарлама басталғанда экранның жоғарғы сол бұрышына орналастырылады. Егер бағдарлама бір сағаттан ұзақ болатын болса, екінші сағаттың басында қайта экранда пайда болады. Жүйенің ең жақсы тұсы теледидарда каналдар арасында қыдырып жүргенде яғни каналдан каналға ауыстырылғанда болып жатқан бағдарламаның қандай фильм индекске жататындығы экранның бұрышында көрсетілуі. Бұл ерекшелік көрерменнің бағдарламаны ортасынан бастап көргенде немесе теледидарды қосқанда қандай индексті бағдарлама болып жатқандығы турады мәлімет береді.

Фильм индекстері әр бағдарламаның алғашқы 15 секундына көгілдір экранның жоғарғы бұрышында қолданылады. Бұған қосымша ретінде аталған теледидер бағдарламаларын баспасөз беттерінде жарияланған жағдайда да фильм индекстері қойылу керек. Фильм индекстері хабарлар мен спорттық бағдарламаларда және кабелді каналдарда көрсетілетін фильмдерден басқа барлық бағдарламаларда қолданылады.

XX ғасырдың адамзат игілігіне ұсынған ұлы жаңалығы, адам баласының ой-сана-сына, көзқарасына тікелей әсер ететін идеологиялық құрал, рухани нәр мен эстетикалық әсер беретін өнердің өзгеше бір түрі, өркениетті әлемдегі саясат алаңы, әр үйдің төрінде орналасқан теледидар екені белгілі.

Теледидардың адамға берер пайдасы мен зияны сарапшылар тарапынан талқыланып, әлі күнге дейін бір пікірге келе алмауда. Қазақстан Республикасы тәуелсіздікке қол жеткізгеннен кейін «еркіндік осы екен деп» барлық салаларда болған сияқты бұқаралық ақпарат құралдарында да сүзгісіз қоғамға жол тартқан қаншама теле-туынды жарық көрді. Олардың ішінде шетелдің арзанқол бағдарламалары мен фильмдері де көрерменнің жас ерекшелігіне қарамастан эфирден ұсынылып жатты. Бос кеңістікті толтыру мақсатында ұлт, дін, діл, саясат, идеология және мемлекеттік құрылымға сай келмейтін отандық және шеледік теле өнімдер шектеусіз көгілдір экраннан көрсетілді. Тез арада заңдық тұрғыда ретке келтіру мақсатында, мақсат пен міндеттері бір болғанымен техникалық және таралымы жағынан өте үлкен айырмашылығына қарамастан барлық бұқаралық ақпарат құралдарын бір заңға бағындыру саясаты жүргізілді.

23 шілде 1999 жылы бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейтін, «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы заңы» қолданысқа еңгізілді. Қазақстан Республикасының аумағында қызмет атқаратын отандық және шетелдік БАҚ-дары осы заң аясында қызметтерін жүргізуге міндеттелді. Заңның жалпы ережелер делінген 1 тарауында бұқаралық ақпарат құралы – «мерзімді баспасөз басылымы, теле-, радиоарна, киноқұжаттама, дыбыс-бейне жазбасы және интернет-ресурстарды қоса алғанда, бұқаралық ақпаратты мерзімді немесе үздіксіз бұқаралық таратудың басқа да нысандары» деп көрсетілген. Аталған заңда жас ерекшеліктеріне қатысты «бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланатын өнімдер» туралы 14-ші баптың 2-ші тармақшасында «Эротикалық сипаттағы материалдарды жариялайтын мерзімді баспасөз басылымдар білім беру ұйымдарының, балалар мекемелерінің, ғибадат үйлерінің (ғимараттарының) үй-жайларында және аумақтарында, жасы он сегізге толмаған адамдарға бөлшек саудада сатуға тыйым салынады» [6] деп жазылған. Жалпы заң мәтінінде жас ерекшеліктеріне қатысты «кәмелет» сөзі 11 рет, «бала» сөзі 4 рет және «жас» сөзі 4 рет кездеседі. 23 шілде 1999 жылы қолданысқа еңгізілген заң 02.07.2018 күнгі соңғы өзгертуді қоса алғанда жалпы 27 рет өзгертулермен толықтырулар еңгізілген. Бұл өзгерістер жалғыз Бұқаралық ақпарат Құралдары заңына ғана тән нәрсе емес.

Тәуелсіздігіміздің құнды құжаты 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясында бірнеше өзгерістер мен толықтырулар еңгізілген. Атап айтар болсақ 1998.10.07 №284 заңымен, 2007.05.21 № 254 заңымен, 2011.02.02 № 403-IV заңымен, 10.03.2017 № 51-VI заңымен 22 баптардың тармақтары өзгерістер мен толықтыру еңгізілген. Ал 14 баптың тармақтары (Президент III-бөлімінің 41,42,43,43,45 баптары, Парламент IV-бөлімінің 52, 53, 55 баптары, Үкімет V бөлімінің 66, 67 баптары, Конституциялық кеңес VI-бөлімінің 73 бабы, Соттар және сот төрелігі VII-бөлімінің 84 бабы) тармақтары мүлдем алынып тасталған. Қазақстан Республикасы Конституциялық кеңесі конституциясының баптары мен тармақтарына 46 рет ресми түсіндіру жұмыстарын жүргізген [7]. Мақаламыздың өзегі болған жас ерекшеліктеріне қарай теле өнімдерді реттейтін заңнамалық құжат 15 желтоқсан 2006 жылы «Мәдениет туралы» заң қабылданды. Бұл заң 24 желтоқсан 1996 жылы қабылданған «Мәдениет

туралы» заңның (Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 1996 ж. № 22, 406-құжат) күші жойылды. Екі заңның атауы бірдей болғаны мен қабылданған соңғы заң 8- тараудан және 40 баптан тұрады[8].

Жас ерекшелігіне қарай көрермендердің теле өнімдерін таңдау құқығы «Мәдениет туралы» заңменен реттелді. Жалпы 40 баптан тұратын бұл заңның 28-3-бабында фильмдердің индекстері атауымен қарастырылған. Барлық заңдарда міндетті түрде «Жалпы ережелер» бөлімінде осы заңда пайдаланылатын негізгі ұғымдар туралы түсінік беріледі. Ал, мәдениет туралы заңның жалпы ережелер бөлімінде фильм индексі, фильм түрлері, жас ерекшелігіне қарай фильм түрлері деген сияқты түсіндірмелерді көре алмадық.

Заңның 7-бабы «Уәкілетті органның құзыреті» атауының 35-ші тармақшасында «фильмнің индексін айқындау критерийлерін әзірлейді және бекітеді» деп көрсетілген. Ал негізгі критерийлер 28-3-бабында «Фильмдердің индекстері» атауымен көпшілікке демонстрациялау мақсатымен әкелінетін (жеткізілетін) фильмдер көрермендердің жас шегіне қарай индекстелетіндігі қысқаша 6 категорияда қарастырылған.

Фильмдердің мынадай индекстері белгіленеді[9]:

- 1) «К» - әртүрлі жастағы көрермендерге арналған фильмдер;
- 2) «БА» - он екі жасқа толған балаларға көрсетуге рұқсат берілген фильмдер;
- 3) «Б14» - он төрт жасқа дейінгі балаларға ата-аналарымен бірге көруге ұсынылатын фильмдер;
- 4) «Е16» - он алты жасқа дейінгі көрермендерге ата-аналарымен бірге көруге ұсынылатын фильмдер;
- 5) «Е18» - он сегіз жастан асқан көрермендерге арналған фильмдер;
- 6) «НА» - жиырма бір жасқа толған көрермендерге ғана арналған фильмдер.

Бұл 6 категорияның ішінен «Е18» мен «НА» индекстерін көрсетілім сағаттарына шектеу қойылып, «Телеарналарда (шетелдік телеарналарды қоспағанда) «Е18» индексті фильмді - жергілікті уақытпен сағат 22-ден кейін таңғы сағат 06-ға дейін, «НА» индексті фильмді жергілікті уақытпен сағат нөлден таңғы сағат 06-ға дейін көрсетуге жол беріледі» деп қарастырған.

Теледидардан көрсетілетін фильмдердің қай индекс категориясына жататындығы көрсетілім басталмас бұрын 3 секундтан кем емес уақытта міндетті түрде көрерменді фильмнің индексі туралы хабардар етуге міндеттелген.

Заңның жалпы ережелер бөлімінде фильм туралы мынандай түсініктеме берілген: «фильм - шығармашылық ниеттің негізінде кез келген нысанда және әртүрлі жанрда жасалған, кино-таспаға, магниттік таспаға немесе жеткізгіштердің өзге де түрлеріне жазылған және өзара реттілікпен байланысқан кадрларды біртұтас тақырыпқа біріктірген бейнеден, дыбыстық сүйемелдеуден тұратын және тиісті техникалық құралдардың көмегімен естіп-көруге арналған дыбыстау-бейнелеу туындысы» деп көрсетілген.

Осы баптың (28-5-бап) 5 тармақшасында фильмдердің түрлері туралы яғни анимациялық фильмдер, деректі фильмдер, ойын фильмдер, хроникалы фильмдер, бейнелеуді көрсету тәсілдері бойынша фильмдер, кинофильмдер, телевизиялық фильмдер және бейнефильмдер қамтылатындығы жазылған.

«Мәдениет туралы» Заңының 7-бабы 35-тармағын жүзеге асыру мақсатында Мәдениет және ақпарат министрлігінің №7 бұйрығымен (2012 жылғы 12 наурыз) [8] «фильм индексін анықтаудың критерийлері» бекітілді.

Бұл фильм индексін белгілеу критерийлері Қазақстан Республикасының аумағында шығарылған, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағына прокаттау және көпшілікке көрсету (демонстрациялау) үшін әкелінген (жеткізілген) фильмдерді көрермендердің жас шегіне қарай топтастыру мақсатында фильмдердің мазмұнына талаптар белгілейді. Кри-

терийлерді айқындау мақсаты балалар мен жасөспірімдердің денсаулығына, сезімі мен рухани дамуына зиян келтіретін дыбысты-бейнелі шығармалардан оларды қорғау үшін, сонымен ересек аудиторияға фильмді көруде таңдау еркіндігін ұсыну екендігі көрсетілген.

Мәдениет туралы заңның 28 бабында қысқаша берілген 6 критерийлердің мазмұны министрліктің №7 бұйрығында «фильм индексін анықтаудың критерийлері» толық ашылып және көпшілік назарына ұсынылған фильмдердің басталар алдында міндетті түрде 3 секундтық уақыт мөлшерінде толық экранда жас шектеуіне қарай ескертпелер берілу арқылы таңдау құқығы мен көрермен жасын анықтайды.

Көпшілік назарына ұсынылатын фильмдердің алдында экранда ұсынылатын ескертпелердің мазмұны төмендегідей белгіленген [9].

1) «К» - әртүрлі жастағы көрермендерге арналған фильмдер;

Фильмдер жалаңаш көріністерімен, зорлық-зомбылық пен қатыгездік, сексуалдық көріністерімен, есірткі құралдары мен психотропты заттарды қабылдау көріністерімен, қайғылы оқиғалар, апаттар, өзіне өзі қол жұмсау, өлтіру, ауыр сырқаттар, ішімдікке және есірткіге тәуелділік, неке бұзу, нәсілшілдік, діни мәселелері, әлеуметтік жат мінез-құлық көріністерімен мазмұндалмаған;

фильмдерде жаргондар, балағат сөздер және нормативтен тыс лексика пайдаланылмайды;

2) «БА» - он екі жасқа толған балаларға көрсетуге рұқсат берілген фильмдер: Фильмдер сексуалдық көріністерімен, есірткі құралдары мен психотроптық заттарды қабылдау көріністерімен, өзіне өзі қол жұмсау, өлтіру, ауыр сырқаттар, ішімдікке және есірткіге тәуелділік, неке бұзу, нәсілшілдік, діни мәселелері, әлеуметтік жат мінез-құлық көріністерімен мазмұндалмаған; фильмдер қантөгісті көрсетпейтін зорлық-зомбылық көріністерімен, қайғылы оқиғаның немесе апаттың қысқаша бейнесімен, жекелеген жалаңаш көріністерімен мазмұндалған; фильмдерде балағатсыз және нормативтен тыс лексикасыз белгілі жаргон сөздер пайдаланылады;

3) «Б14» - он төрт жасқа дейінгі балаларға ата-аналарымен бірге көруге ұсынылатын фильмдер: Фильмдер сексуалдық көріністерімен мазмұндалмаған; фильмдер өзіне өзі қол жұмсау, өлтіру, отбасылық өмір мен неке бұзу мәселелері, есірткіге және ішімдікке тәуелділік, сырқаттар, нәсілшілдік, діни мәселелері, әлеуметтік жат мінез-құлық көріністерін, есірткі құралдары мен психотроптық заттарды қолданудың қысқаша көріністерін, зорлық-зомбылық пен қатыгездік элементтері (төбелес, қару қолдану), жалаңаш көріністерімен мазмұндалған; фильмдерде дөрекі жаргон, балағат сөздері пайдаланылады.

4) «Е16» - он алты жасқа дейінгі көрермендерге ата-аналарымен бірге көруге ұсынылатын фильмдер: Фильмдер өзіне өзі, өлтіру, отбасылық өмір мен неке бұзу мәселелері, есірткіге және ішімдікке тәуелділік, сырқаттар, нәсілшілдік, діни мәселелері, әлеуметтік жат мінез-құлық, жалаңаш, зорлық-зомбылық көріністерін, егер ол егжей-тегжейлі және аса қатыгездікпен берілмесе, есірткі қабылдау және олардың салдарының, бірақ осы құбылысты ақтау тұрғысынан емес көріністерімен мазмұндалған; фильмдерде гетеросексуалды жұптардың сексуалды өзара қарым-қатынастары жалпыға ортақ тәртіп нормалары шегінен шықпаған жағдайда, болжанады және имитацияланады; фильмдерде дөрекі жаргон, балағат, нормативтік емес лексика сөздері пайдаланылады;

5) «Е18» - он сегіз жастан асқан көрермендерге арналған фильмдер:

Фильмдер өзіне өзі қол жұмсау, өлтіру, отбасылық өмір мен неке бұзу мәселелерінің, есірткіге және ішімдікке тәуелділік, сырқаттар, нәсілшілдік, діни мәселелерінің, әлеуметтік жат мінез-құлық, жалаңаш көріністерімен, кино туындысының сюжеті және көркемдік мақсатымен ақталған жағдайда жыныстық қатынас немесе өзге де эротикалық әрекеттер, сексуалдық зорлық немесе күштеу көріністерімен, зорлық-зомбылық көріністерімен, есірткіге салыну және оның салдарларын қиянат ету көріністерімен мазмұндалған; фильм кейіпкерлерінің сөйлеген сөздері шектелмеген;

АМЕРИКА			НИДЕРЛАНД			ТҮРКИЯ			ҚАЗАҚСТАН		
Ин-декс	Түсіні-гі	Кате-гория	Ин-декс	Түсіні-гі	Кате-гория	Ин-декс	Түсіні-гі	Кате-гория	Ин-декс	Түсіні-гі	Кате-гория
TV-Y	Барлық бала-ларға ар-налған	Жас шек-теуі		Өртүрлі көрер-менге ар-налған	Жас шек-теуі		Өртүрлі көрер-менге ар-налған	Жас шек-теуі	«К»	Өртүрлі көрер-менге ар-налған	Жас шек-теуі
TV-Y7	7 жас-тан жоға-ры бала-лар	Жас шек-теуі		6 жас және жоға-ры	Жас шек-теуі		7 жас және жоға-ры	Жас шек-теуі	«БА»	12 жас-қа толған балаға көруге рұқсат	Жас шек-теуі
TV-G	Өртүр-лі жас көрер-меніне ар-налған	Жас шек-теуі		12 жас және жоға-ры	Жас шек-теуі		13 жас және жоға-ры	Жас шек-теуі	«14»	14 жас дейінгі бала-ларға ата-ана бірге	Жас шек-теуі
TV-PG	Өртүр-лі жас көрер-меніне ар-налған	Жас шек-теуі		16 жас және жоға-ры	Жас шек-теуі		18 жас және жоға-ры	Жас шек-теуі	«16»	16 жас дейінгі бала-ларға ата-ана бірге	Жас шек-теуі
TV-14	Ата-анаға мұқият болуға шақы-рады			Зор-лық - зом-былық	Бағдар лама мазмұ-нына сай		Зорлық -зом-былық және қорқы ныш	Зор-лық - зом-былық	«18»	18 -ден асқан көрер-менге ар-налған	Жас шек-теуі
TV-MA	Тек ере-сек-терге бағыт-талған	Жас шек-теуі		Қорқы нышы	Бағдар лама мазмұ-нына сай		Жы-ныс қаты-насы	Бағдар лама мазмұ-нына сай	«НА»	21 -ге толған көрер-менге ар-налған	Жас шек-теуі
(V)	Зор-лық - зом-былық	Бағдар лама мазмұ-ны		Жы-ныс қаты-насы	Бағдар лама мазмұ-ны		Жат мінез құлық көру	Бағдар лама мазмұ-ны			
(S)	Жы-ныс қаты-насы	Бағдар лама мазмұ-ны		Нәсіл-шілік	Бағдар лама мазмұ-ны						
(L)	Дөрекі жаргон, балағат сөздер	Бағдар лама мазмұ-ны		ішім-дік пен есірткі тәуел-дігі	Бағдар лама мазмұ-ны						
(D)	Әдеп-сіз, ұятсыз диалог	Бағдар лама мазмұ-ны		Дөрекі ба-лағат сөздер	Бағдар лама мазмұ-ны						

б) «НА» - жиырма бір жасқа толған көрермендерге ғана арналған фильмдер: Фильмдер Республиканың конституциялық құрылымын күштеп өзгерту, тұтастығын бұзу, мемлекет қауіпсіздігіне зиянкестік жасау, соғыс, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік және рулық үстемдікті, қатыгездік пен зорлық-зомбылықты үгіттеу немесе насихаттау көріністерімен, сонымен қатар порнографиялық және арнаулы сексуалдық-эротикалық сипаттағы көріністерінен өзге кез келген көріністермен мазмұндалған; фильм кейіпкерлерінің сөйлеген сөздеріне шектеу жоқ.

«НА» индексті фильмнің жариялы көрсетіліміне (демонстрациясына) жергілікті уақытпен сағат 22-ден кейін таңғы сағат 06-ға дейін осы мақсаттарға арналған кинозалдар мен орындарда жол беріледі.

Телеарналар бойынша (шетелдік телеарналарды қоспағанда) «Е18» индексті фильмді - жергілікті уақытпен сағат 22-ден кейін таңғы сағат 06-ға дейін, «НА» индексті фильмді жергілікті уақытпен сағат нөлден таңғы сағат 06-ға дейін көрсетуге жол беріледі.

Әр фильмнің индексі Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Мәдениет комитетімен беріледі және фильмге прокаттау куәлігінде белгіленеді.

Шектеусіз еркіндіктің болмайтыны сияқты бұқаралық ақпарат құралдары саласы да сөзсіз заңмен реттелуі керек. Қоғамның пікірімен санасатын және сөз бостандығы дамыған мемлекеттерде де журналистер өз қызметтерін заң аясында атқырып жүр. Батыс елдерінде ақпарат құралдарының функцияларына қарай мерзімді және үздіксіз баспасөз саласына, радио және телевизия саласына және ғаламтор арқылы қызмет атқаратын ақпарат құралдарына әрқайсысына жеке жеке заң шығарылып қоғамға деген ықпалына қарай реттелген. Заң шеңберін бұзған жағдайда салынатын айыппұл мен жауапкершілігі де жеңіл емес.

Қорытынды. Қазіргі таңда теле өнімдердің де сан алуандығы тұтынушыларға ұсынылған өнімдерді таңдау еркіндігі кең және таңдауға құқылы. Алайда көрермендердің барлығы саналы түрде ұсынылған өнімдерді өз пайдасына асыра алмайды. Жас өспірімдерге ұсынылған бейнелер оны «бала болу» міндетінен айырмаса, онда теледидардан еш қауіп жоқ»[10] деген екен ағылшын психосарапшысы Дональд Винникотт. Бұдан шығар қорытынды, мәселе — баланың экраннан не көретінінде емес, сол көрген нәрсесін ол қалай қабылдайтындығында. Демек, жасөспірімнің көгілдір экраннан көрген бейнелерін дұрыс қабылдауын қадағалауыңыз шарт. Балаңыз әзірге теле кейіпкерлердің қимылын ғана қызықтайтын жаста. Кейіпкерге еліктеу әдетте балаларда төрт жастан басталады.

Дональд Винникотттың зерттеулерінше, бала теледидарды қарамай - ақ, маңында ойнап жүрген күннің өзінде назар аудару, принциптік ойды жұмылдыру қабілеті нашарлап, оның миында кереғар реакция жүреді. Тіпті теледидар басқа бөлмеде қосулы тұрса да бала оны естиді, сөйтіп ойнап жүрген, кітап оқып, үй жұмысын жасап отырған баланың миы тұрақты режимде керексіз ақпараттарды қабылдап, оны алаңдатады.

Фильм индекс критерийлері жоғарыда аталғандай Қазақстан Республикасының аумағында шығарылған, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағына прокаттау және көпшілікке көрсету (демонстрациялау) үшін әкелінген (жеткізілген) фильмдерді көрермендердің жас шегіне қарай топтастыру мақсатында фильмдердің мазмұнына талаптар белгілейді.

Критерийлерді айқындау мақсаты балалар мен жасөспірімдердің денсаулығына, сезімі мен рухани дамуына зиян келтіретін дыбысты-бейнелі шығармалардан оларды қорғау үшін, сонымен қатар ересек аудиторияға фильмді көруде таңдау еркіндігін ұсыну екендігі көрсетілген.

Жалпы фильм индекстері «К», «БА», «Б14», «Е16», «Е18», «НА» таңбалық алты топқа бөлінген. Бұл категориялардың барлығы жас шектеуіне қатысты белгіленген. Көгілдір экранда көрсетілген отандық немесе шетелдік фильмдерді ғана қамтыған. Фильмдердің жас шектеуі көрермендердің таңдау еркін толық қанағаттандырады деп айтуға мүлдем келмейді. Өйткені фильмдердің идеологиялық құдіреті бар екені баршаға мәлім.

Отандық телеарналарда фильм индекстері қолданылатын бағдарламалар арасында шетелдік және отандық фильмдер мен сериалдарға ғана қолданылып келеді. Америкада жаңалықтар мен спорттық шаралардан басқа барлық фильмдер мен бағдарламаларда міндетті түрде қолданылады. Индекстердің жас шектеуімен ғана шектелген. Бұл жүйе жастарды ғана қамтып тұрғаны ма? «НА» индексі 21 жасқа толғандарға деген шектеу қойылған. Алайда кәмілетке толған азаматқа көруге болмайтындығын ескерту қаншалықты оң нәтиже берелі. Фильм индекстерін Америка, Нидерланд, Түркия сияқты елдер жас шектеуімен қоса бағдарламалардың мазмұны жағынан ескертпелер қолданылған. Атап айтсақ, жыныстық қатынас, қорқынышты бағдарламалар, нәсілшілдік, ішімдікке және есірткіге тәуелділік, дөрекі жаргон, балағат сөздер, жат мінез-құлық көріністері сияқты индекстерді қолдануда. Жас шектеу мен қоса мазмұна жағынан белгіленген бағдарламалар басталар алдында бір немесе екі индекс экранда бірден қолданылады.

Оскар сыйлығын алған фильм болуы мүмкін, алайда ол көрерменге үрей туғызатын немесе сексуалдық көріністер, зорлық зомбылық, бейәдеп жаргондар жие қолданылғандықтан теледидар форматына сай келмегендіктен көрсетілмейді немесе монтажданып көрерменге ұсынылады. Қорқыныш пен үрейге толы фильмдер кейбір ересектерді де психологиялық тұрғыдан әсер ететіні белгілі. Қорқынышты фильмдерді көріп түнде ұйқысы қашып, шошып, мазасызданатындар да болады. Сол себепті жас шектеулері мен қоса бағдарламалардың мазмұны жағынан да индекстерді қабылдау керек. Ішімдік пен нашақорлықтың алдын алу мақсатында жасалып жатқан қыруар еңбектер бар. Күнде көгілдір экраннан ішімдікке және есірткіге тәуелділік, дөрекі жаргон, балағат сөздер, жат мінез-құлық көріністері берілімдер мазмұны жағынан ескертусіз, хабарлаусыз берілсе қоғамдық тәрбиеге кері әсері мол. Қалданған 6 индекстің өзін әр канал өз форматында қолданып жүр. Мемлекеттік каналдар фильм бастарал алдында 3 сикунттай уақытта толық экранда индекстік логосы мен мәтіні көрсетіліп әрі дауыстап айтылады. Кейбір жекеменшік телеарналар фильм индексін беріп, артынша жарнама роликтерін қосып жібереді. Жарнамалар 10-15 минут көрсетілгеннен кейін фильм басталады. Қай индексте екенін көрермен ұмытып қалады. Шетел азаматтанының немесе мекемелердің үлесі бар каналдар мүлдем басқа яғни Ресейдің фильм индекс критерилерін қолданады. Фильмдер басталғанда толық экранда емес бір бұрышында белгілі уақыт көрсетіліп визуалды түрде ескертпе жасайды. Фильмдердің аңдатпаларында да индекстерді қолданады. Бұл ереже отандық фильм индекстеріне сай келмейді. Жас шектеу критерилері де бірдей болғанымен мазмұны жағынан сай келмейді. Әр канал өздері қалаған индекстерін белгілеп қалаған фильмдерін халыққа ұсынып келеді. Белгіленген ережелерде бүге шігесіне дейін жазылып барлық каналдарды бір ізгілікке шақыру керек.

Фильмдер мен сериалдарды ғана индекстемей жаңалықтар мен спорттық ойындардар басқа барлық бағдарламаларға индекс критерилерін қолдану міндеттелу керек. Жас шектеулері мен қоса мазмұны жағынан индекстер белгіленіп, екі индекс бір бағдарламаға қойыла алатындай жағдай жасау керек. Фильмдер мен бағдарламалардың аңдатпаларында да индекстер экран бұрышында көрсетілу керек. Осы бағдарламаны баспасөзде берілетін болса индексі берге қосыла берілуі керек. Индекстерден кейін жарнамалық үзіліс берілмеу керек. Барлық теле арналар бір ережеге бағыну керек. Бағдарламалар мен фильмдер арасында жарнамалық үзілістен кейін де экранның жоғарғы бұрышында индекс белгісі көрсетілу керек. Теледидар каналдарын ауыстырғанда яғни басқа каналға өтілген кезде белгілі уақыт индекстер экран бұрышында көрініп тұрғаны абзал.

Америкада қолданыстағы, теледидар баптауынан жас шектеуі қойылатын бағдарламаны еңгізу керек. Баптаулардан жас өспірімдерге кері әсер ететін индекстерді белгілеп бұғаттап қойылған бағдарлама басталғанда балаларға қол жетімсіз болады. Үйде болма-саңызда белгілеген шектеудерді теледидар автаматты түрде индексіне қарай шектеу қояды.

Фильм индекстерінің нормативтік құқықтық актілер иерархиясы жағынан шетел мемлекеттерімен салыстырмағанның өзінде қолданыстағы индекс ережесіне өзгертулер мен толықтырулар енгізу қажет екені бұлтартпас шындық.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Gunter, Barrie, Jackie Harrison, Maggie Wykes. (2003). Violence on Television. Distribution, Form, Context, and Themes. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publisher.
- 2 Vaughn, Stephen, (2006). Freedom and Entertainment. Rating The Movies in an Age of New Media. USA: Cambridge University Pres.
- 3 Distribution, Form, Context, and Themes. Available at: <http://www.tvguidelines.org/default.asp>
- 4 Nathanson, Amy I ve Cantor Joanne. Protecting Children from Harmful Television: Tv Ratings and the V-Chip. Available at: <http://.parenthood.library.wisc.edu/Nathanson.html>
- 5 Defne ÖZONUR, Televizyon Programlarını Sınıflandırma Sistemleri «Akıllı İşaretler» Ne İşe Yarar?, (Television Content Rating Systems What is the function of «Smart Signs»?) Özonur Global Media Journal TR Edition, 6 (12) Bahar/Spring, 2016.
- 6 Бұқаралық ақпарат құралдары туралы, Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі №451 Заңы. - Астана: Фолиант, 1999.
- 7 Қазақстан Республикасының Конституциясы. [Электронды нұсқа]. - URL: <http://adilet.zan.kz> (23.10.2018ж. қаралды)
- 8 Қазақстан Республикасының Мәдениет туралы заңы. [Электронды нұсқа]. - URL: <http://adilet.zan.kz> (19.11. 2018ж. қаралды)
- 9 Фильмнің индексін айқындау критерийлерін бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрінің № 7 Бұйрығы 12.03.2012. [Электронды нұсқа]. - URL: <http://adilet.zan.kz> (08.12.2018ж. қаралды)
- 10 Винникотт Д.В. Разговор с родителями. - Москва: Класс, 2011. - 215 с.

Г.К. Тажибаев¹, А.Т. Билдебекова²

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

²Международный казахско-турецкий университет им. Х.А.Ясави, Туркестан, Казахстан

Критерии телепередач по возрастным категориям

Аннотация. В этой статье индексы фильмов, используемые по телевидению, представлены в Америке и Казахстане. Рассматриваются правовые нормы, введенные в действие кинофильмов, и эффективность системы возрастных ограничений. Эффективность отечественной системы сравнивается с американской системой, в которой использовались первые индексы фильмов.

Польза и вред, которые телевидение принесло человеку, обсуждаются экспертами и до сих пор не могут прийти к выводу. После обретения независимости Республики Казахстан в средствах массовой информации, а также в средствах массовой информации транслировалась «свобода выражения мнений», сколько телевизионных каналов оставили общество без фильтра.

Ключевые слова: телевидение, кино указатели, возрастные ограничения

G.K. Tazhibayev¹, A.T. Bildebekova²

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

²A.Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan

Teleplay Criteria according to age Categories

Abstract. In this paper, the movie indexes used on television are provided in America and Kazakhstan. The legal norms introduced into the operation of movie indices are examined and the effectiveness of the age restriction system is examined. The efficiency of the domestic system is compared with the American system, which used the first movie indexes.

The benefit and harm that the TV has provided to the person is discussed by experts and is still unable to come to a conclusion. After the Republic of Kazakhstan gained its independence, «freedom of expression» was broadcast in the media, as well as in the media, how many television channels that have left the society without filter.

Keywords: TV, movie indexes, age restriction

References

- 1 Gunter, Barrie, Jackie Harrison, Maggie Wykes. Violence on Television. Distribution, Form, Context, and Themes. Lawrence Erlbaum Associates Publisher, (New Jersey, 2003).
- 2 Vaughn, Stephen, Freedom and Entertainment. Rating The Movies in an Age of New Media. (Cambridge University Pres, USA, 2006).
- 3 Distribution, Form, Context, and Themes. Available at: <http://www.tvguidelines.org/default.asp>
- 4 Nathanson, Amy I ve Cantor Joanne. Protecting Children from Harmful Television: Tv Ratings and the V-Chip. Available at: <http://parenthood.library.wisc.edu/Nathanson.html>
- 5 Defne ÖZONUR, Televizyon Programlarını Sınıflandırma Sistemleri “Akıllı İşaretler” Ne İşe Yarar?, (Television Content Rating Systems What is the function of “Smart Signs”?) Özönur Global Media Journal TR Edition, 6 (12) Bahar/Spring, (2016).
- 6 Bukaralyk akparat kuraldary turaly [The Media Law]. Kazakstan Respublikasynyn 1999 zhylygy 23 shildedegi N 451 Zany. (Foliant, Almaty, 1999). [in Kazakh]
- 7 Kazakstan Respublikasynyn Konstituciyasy [Constitution of the Republic of Kazakhstan]. [Electronic version]. Available at: <http://adilet.zan.kz> (Accessed: 23.10.2018.). [in Kazakh]
- 8 Kazakstan Respublikasynyn Madeniet turaly zany [Law of the Republic of Kazakhstan on culture]. [Electronic version]. Available at: <http://adilet.zan.kz> (Accessed: 19. 11.2018.). [in Kazakh]
- 9 Filminin indeksin aikyndau kriterilerin bekitu turaly [Order of approval of the criteria for determining the index of the film]. Kazakstan Respublikasy Madeniet zhane akparat ministrinin 12.03.2012. №7 Buyrugy. [Electronic version]. Available at: <http://adilet.zan.kz> (Accessed: 08.12.2018). [in Kazakh]
- 10 Vinnikott D.V. Razgovor s roditelyami [With the help of breeders]. (Klass, Moscow, 2011.). [in Russian]

Авторлар туралы мәліметтер:

Тәжібаев Ф.Қ. - Журналистика және саясаттану факультетінің докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ.Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Білдебекова Ә.Т. - филология ғылымдарының кандидаты, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан.

Tazhibayev G.K. – PhD student at faculty of Journalism and Political Science, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Bildebekova A.T. - A.Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan.